IL-KOPERNIKU

(jorbot ma' "Leħen il-Malti" Nru. 185-187)

IR-RABA' XENA.

Koperniku u x-Xemx

K. Eċċellenza.

X. Aħfirli, Koperniku, jekk ma ntikx fuqhiex toqgħod bilqiegħda: hawn ma għandniex drawwa ta' siġġijiet. Iżda dak li għandna nagħmlu nagħmluh malajr. Inti ġa smajt x'irridek minn għand il-qaddejja tiegħi. Jiena min-naħa tiegħi, minn dak li t-tfajla tarrfitli fuqek, insib li inti tajjeb wisq biex nirnexxu f'dak li qed infittxu.

K. Sinjur, f'dan ix-xogħol nara twegħir kbir.

X. It-twegħir ma għandux ibeżża' bniedem tax-xorta tiegħek. Aktarx, kif jingħad, iżid il-qalb lill-qalbieni. Iżda x'inhu, fl-aħħar minn l-aħħar, dan it-twegħir?

K. L-ewwelnett, kbira kemm hija kbira s-setgħa tal-filosofija, ma nistax ngħid li hija hekk qawwija li tħajjar lill-Art tiġri minflok ma titgħażżen fil-għana, u tibda titħabat minflok ma tagħmel xejn; aktar u aktar f'dawn iż-żmenijiet, li mhumiex iż-żmenijiet ta' l-eroj.

X. Jekk ma jirnexxilekx tħajjarha, ikollok iġġiegħlha.

K. Kont nagħmlu, Eċċellenza, bil-qalb kieku kont xi Erkoli jew għall-anqas xi Orlandu: u mhux Kanonku ta' Varmia.

X. Dan x'għandu x'jaqsam? Ma jsemmux matematku taż-żmien l-imgħoddi, li kien igħid li, kieku seta' jkun li jiġi mogħti lilu mkien fejn joqgħod barra mid-dinja, kellu tama qawwija li jerfa' s-sema u l-art? Inti m'intix sejjer tħarrek is-sema u tinsab 'l hemm mill-Art. Għalhekk, ġaladarba m'intix anqas minn dak ir-raġel tal-qedem, ma jistax jonqos li ma għandekx ħila ċċaqlaq l-Art, trid din jew ma tridx.

K. Għażiż sidi, dan jista' jsir: tkun iżda meħtieġa qaltiegħa hekk twila li mhux biss jiena imma wkoll l-Eċċellenza tiegħek, bl-għana tiegħek kollu, ma għandhiex biżżejjed x'jagħmel tajjeb għan-nefqa tal-materjal meħtieġ u għax-xogħol tagħha. Toqol aqwa huwa dan li sejjer issa nfissirlek: aktarx hija għoqda ta' twegħir. Sal-lum l-Art żammet dejjem l-ewwel siġġu tad-dinja, jiġifieri n-nofs; u, kif taf, billi hija baqgħet bla tiċċaqlaq u bla ebda xogħol ieħor ħlief li tħares madwarha, il-globi l-oħra kollha ta' l-univers, l-akbar xejn anqas miż-żgħar,

dejjem intelqu jitgerbu madwarha minn fuq u minn isfel u mill-ġenb il-ħin kollu b'għaġġla, b'għaġeb u b'ġenn ta' bluha liema bħalha. U hekk il-ħolqien kollu kien juri li ħidmitu kienet biss li jaqdiha u donnu li d-dinja kollha kemm hi kienet tixbah lid-Dar is-Sultan, fejn l-Art tidher bħal fuq tron u l-globi l-oħra madwarha bħal wenniesa, bħal għassiesa u bħal qaddejja, iħabirku min f'xi xogħol u min f'ieħor. Għalhekk l-Art dejjem għoddot ruħha b'li hija s-sultana tad-dinja; u tabilħaqq, jekk huwa hekk kif kien dejjem fl-imgħoddi, ma jistax jingħad li kienet taħseb ħażin; jiena aktarx ma niċħadx li dak il-ħass tagħha kien fuq sisien tajba. X'ingħid imbagħad dwar il-bnedmin? Li, fil-ħin li konna ngħoddu ruħna (kif ngħoddu ruħna għal dejjem) minn ta' l-ewwel u aktar minn ta' l-ewwel fost il-ħolqien ta' l-art, kull wieħed minna, ukoll jekk imlibbes b'ilbies fqajjar u ma għandux l-anqas loqma ħobż iebes x'igerrem, kien iħoss ruħu għalenija li huwa sultan, mhux le ta' Kostantinopli jew tal-Germanja jew ta' nofs l-art, bħal ma kienu s-slaten, iżda sultan ta' l-univers; sultan tax-xemx, tal-pjaneti, tal-kwiekeb kollha li jidhru u li ma jidhrux; u bidu u tmiem tal-kwiekeb, tal-pjaneti, ta' l-Eċċellenza tiegħek u ta' kollu kemm hu l-ħolqien. Jekk aħna issa rridu li l-Art titħarrek u titlaq min-nofs fejn tinsab, jekk jirnexxilna li hija tiġina, titmiegħek, tilheġ bla heda, li tagħmel dak biss, xejn anqas u xejn aktar, li sal-lum għamlu l-globi l-oħra; f'kelma waħda, li hija tkun tingħadd mal-pjaneti, dan iġib miegħu li l-majestà ta' l-Art, u l-majjestajiet l-oħra, il-bnedmin, ikollhom ibattlu t-tron, u jħallu s-saltna, filwaqt li madankollu jibqgħu bil-faqar tagħhom u bin-niket tagħhom, li mhumiex ftit.

X. Fejn irid jasal b'dan il-kliem kollu l-għażiż Don Nikola tiegħi? Tiġihx xi reqqa jekk dan l-għamil huwa xi ħtija kbira b'deni tas-Sultan?

K. Le, Eċċellenza; għaliex la l-kodiċi, la d-digest, u l-anqas il-kotba tal-ħaqq tal-bniedem u dak tas-saltniet, u l-anqas dak tal-ġnus u tan-natura ma jsemmu din il-ħtija, sa fejn niftakar jiena. Biss irrid infisser li l-għamil ma jkunx hekk ħafif u materjali, kif jidher li jkun ma' l-ewwel daqqa ta' għajn; u dak li jiġri wara ma jolqotx biss lill-fiżika; u billi jaqleb it-tarġiet tal-ħwejjeġ iġib ukoll taqbida mill-aktar kbira fil-metafiżika, kif ukoll f'dak kollu li jmiss il-qasma spekulativa tal-għerf. Minn dan jisfa' li l-bnedmin, jekk ikunu jafu jew iridu jitħaddtu

bid-dehen, isibu ruħhom ma jaqblu xejn ma' dak li kienu sal-lum jew li stħajlu lilhom infushom li huma.

X. Ibni, dawn il-ħwejjeġ xejn ma jbeżżgħuni; daqs kemm għandi qima lejn il-metafiżika, għandi lejn il-fiżika, l-alkimja u n-negromanzija. U l-bnedmin ikollhom jagħmlu wiċċ tajjeb għal dak li huma, u jekk dan ma jogħġobhomx, jibdew jaħsbu bil-maqlub u jitbaqbqu b'inkejja d-dehen tal-ħwejjeġ, kif jistgħu jagħmlu bl-akbar ħeffa; u b'hekk jibqgħu jżommu ruħhom b'dak li jridu, jew bārunijiet jew duki jew slaten jew xi ħaġa akbar kif jixtiequ: huma jissallbu, u lili b'dawn il-fehmiet tagħhom ma jagħtunix l-iċken għali.

K. Hallina, Eċċellenza, mill-bnedmin u mill-Art. Iżen f'moħħok dak li jkollu jsir mill-pjaneti l-oħra. Dawn meta jaraw l-Art tagħmel kull ma qegħdin jagħmlu huma u li saret waħda minnhom, ma jkunux iridu jibqgħu hekk nieqsa u bla żina, hekk mitluqa u mnikkta, kif dejjem kienu sal-lum, waqt li l-Art weħidha tkun imżejna; ikunu iżda jridu huma wkoll ix-xmajjar, l-ibħra, l-għoljiet u s-siġar u, fost ħwejjeġ oħra, l-annimali u n-nies, billi ma jagħirfux il-għaliex għandhom ikunu f'xi ħaġa anqas mill-Art. Din tkun tassew taqliba oħra wisq kbira fid-dinja, u kotra bla għadd ta' familji u ġnus ġodda, dlonk jitfaċċaw minn kull naħa qishom faqqiegħ.

X. U inti ħallihom jiġu, u jiġu kemm ikunu jridu: id-dawl u s-sħana tiegħi jkunu biżżejjed għalihom kollha, mingħajr ma nżid fin-nefqa, u d-dinja jkollha biex titmagħhom, tlibbishom, tagħtihom kenn, timxi magħhom bil-wisa', bla ma tiddejjen.

K. Jekk iżda l-Eċċellenza tiegħek taħseb ftit aktar 'il ġewwa, tara tinħoloq taħwida oħra. Il-kwiekeb, fil-ħin li jaraw lilek mistrieħa, mhux le fuq maqgħad, iżda fuq tron, u li tinsab imdawwar b'din is-sabiħa qorti u b'dawn il-gzuz ta' pjaneti, mhux biss ikunu jridu huma wkoll jieqfu u jistrieħu, iżda wkoll isaltnu; u min isaltan, irid ikollu fuq min isaltan. Kull waħda minnhom tkun trid il-pjaneti tagħha, kull waħda tagħha għaliha biss, kif għandek int. U jkun meħtieġ li dawn il-pjaneti ġodda jkunu mgħammra u mżejna bħall-Art. M'iniex sejjer inkellmek kif l-imsejken ġens tal-bnedmin, li qabel il-lum safa' ftit aktar minn xejn quddiem id-dinja weħidha, f'liema qagħda jara ruħu meta jitwieldu eluf ta' dinjiet oħra hekk li ma jkunx hemm l-anqas l-iżgħar kewkba fit-triq tas-sema li ma jkollhiex id-dinja tagħha. 'Ma jekk niżen biss il-ġid tiegħek, ngħid li s'issa inti kont, jekk mhux l-ewwel, tabilħaqq it-tieni, jiġifieri wara l-Art,

u ma kellek lil hadd daqshekk billi l-kwiekeb ma kellhomx il-wiċċ jiddaqqsu miegħek. Fil-qagħda ġdida ta' l-univers ikun hemm bosta daqsek, u l-għadd tagħhom ikunu kemm ikunu l-kwiekeb bid-dinjiet tagħhom. Dan juri li l-bidla li biħsiebna nagħmlu tkun tabilħaqq ta' ħsara lil ġiehek.

X. Ma għandikx tifkira ta' dak li qal Ċesri tagħkom waqt li kien jaqsam l-Alpi u bla ħsieb għadda qrib ir-raħal ta' xi Barbari msejkna: li kien jogħġbu iżjed li jkun l-ewwel qalb dawk ir-raħħala milli t-tieni ġewwa Ruma? U jiena nagħżel aktar inkun l-ewwel f'din id-dinja tagħna milli t-tieni fl-univers. M'hijiex le l-kburija li ġġigħelni nixtieq nibdel il-qagħda tal-lum tal-ħwejjeġ: biss ix-xewqa tas-serħan, jew biex ingħid aħjar, l-għażż. Tabilħaqq li jkun hemm min huwa daqsi jew le u li nkun fl-ewwel jew fl-aħħar imkien lili ma jistmerrx wisq; għaliex, bil-maqlub ta' Ċiċerun, għandi qima akbar lejn is-serħan milli lejn il-ġieh.

K. Dan is-serħan, Eċċellenza, jiena min-naħa tiegħi nħabrek biex niksibhulek. Iżda nibża', ukoll jekk jirnexxi l-ħsieb, li ma jdumx għal żmien twil. L-ewwelnett, aktarx li ma jgħaddux bosta snin meta tkun imġiegħel tmur iddur 'l hawn u 'l hinn bħal taljola tal-bir jew bħal ħaġra tal-mitħna, mingħajr ma tibdel qagħdtek. Aktar, għandi xi ħsieb li fl-aħħar ukoll fit-tmiem ta' żmieni ftit jew wisq twil, ikun jaqbillek ukoll terġa' tibda tiġri, ma ngħidx madwar l-Art. Dan kollu, iżda, fejn jiswielek? Jista' jkun li dak it-tidwir li jkollok tagħmel tinqeda bih biex mill-ġdid terġa' timxi. Għidt biżżejjed, isir dak li jrid: b'inkejja ta' kull diqa u xkiel ieħor, jekk inti żżomm iebes fil-fehma tiegħek, jiena nara kif naqdik; biex jekk din il-ħaġa ma tirnexxilix, ma taħsibx li ma stajtx u ma tgħidx li jiena bniedem ta' ftit ħila.

X. Kollox sewwa, għażiż Koperniku: ara kif tagħmel.

K. Baqagħli nsemmi ħaġ'oħra biss.

X. Liema?

K. Li jiena ma nixtieqx, għal dan l-għamil, niġi maħruq ħaj, bħall-Feniċi: għax jekk jaħbatli dan, ma nerġax għall-ħajja mill-ġranet ta' ġismi kif jagħmel dak l-għasfur u ma narax aktar minn dik is-siegħa 'l quddiem wiċċ l-Eċċellenza tiegħek.

X. Ismagħni, Koperniku: inti taf li fiż-żmien li intom il-filosofi kontu għadkom ma twelidtux, fiż-żmien li l-poeżija kienet qabel kollox, jiena kont profeta. Irrid għalhekk li tħallini issa nħabbar għall-aħħar darba u, b'tifkira ta' dik il-qadima

setgħa tiegħi, inti tagħtini widen. Ngħidlek mela li jista' jkun li lil xi wħud ta' warajk, li jħaddmu dak li inti tkun għamilt, tmiss xi samta, jew xi ħaġa oħra bħal din. Iżda inti, imħabba din il-biċċa xogħol iebsa, sa fejn nista' nkun naf jiena, ma tbatı xejn. Jekk trid aktar isserraħ moħħok, ħu l-parir tiegħi: il-ktieb li tikteb dwar din il-ħidma iddedikah lill-Papa. B'hekk, inwegħdek li l-anqas biss titlef il-Kanonikat.

Ġ. Soler.